

1318

1418

1518

1618

1718

1818

1918

2018

2118

2218

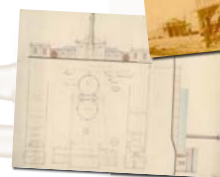
XVIII  
1418-2018

## DE JAREN '18'

Tijdreis door 600 jaar  
Goese geschiedenis met  
de jaren '18' als ijkpunt



Die boizboden



1318

1418

1518

1618

1718

1818

1918

2018

2118

2218

Colofon

Oktober 2018

Deze exposities zijn te zien t/m 30 november 2018. De exposities zijn een samenwerking van het  
Gemeentelijk Museum, de gemeentelijke afdelingen Verrekeningen & Handhaving en Faciliteren Zaken, en  
de samenwerking met de regio Oosterschelde.

  
gemeente Goes

www.goes.nl

1418-2018

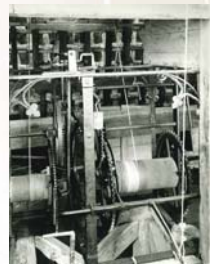


Uurwerk in het Historisch Museum De Bevelanden

## DE GOESE TIJDMACHINE

### Reis door zes eeuwen

Bijna zonder dat iemand het weet is er in de stad een 'tijdmachine', waarvan de ouderdom de hele periode van deze tentoonstelling omvat.



Het is het zeer oude uurwerk dat zich tegenwoordig in de collectie van het Historisch Museum De Bevelanden bevindt. We veronderstellen dat dit het uurwerk is dat in 1432 wordt gemaakt door de Goese goud- en zilvermid Jacob Hugenzoen Silversmits.

Hij maakt dit op eigen initiatief en eigen kosten, en biedt het vervolgens aan het stadsbestuur aan. Dit neemt het geschiedkundig belang van en laat Jacobs het vernieuwelijk inbouwen in de toren van het stadhuis. De bouwjaar zal het mechanisme zijn leven lang onderhouden en lopend en slakend houden. Als gunst mag hij een huisje bij het stadhuis bouwen.



Het Stadhuis aan de Grote Markt, 2000, het er uitzag tussen 1461 en 1470



Het gaat Goos voor de wind in de vijftiende eeuw, er is zeevaart, veel handel op de markten en bij de onbestedigden, en er komt een nieuwe industrie op na 1450: die van het zout. De bleek van de stad is af te lezen aan het steeds verder vergroten van de parochiekerk, maar ook aan het vernieuwen van het stadhuis in 1461. De nieuwbouw komt te staan tot tegen het huisje van Jacob Hugenzoen Silversmits, dat aan de weelkerk staat.

Foto's van het uurwerk uit de jaren 60, op de zolder van het Soepus



De middeleeuwse stad rond 1500

Wie gaan ervan uit dat op een onbekend moment in de zestiende eeuw, in ieder geval na 1509, het uurwerk wordt verplaatst naar de nieuwe kerk, die tussen de zoutketen aan de westzijde van de haven is gebouwd.

Het slagwerk in het torentje van de Onze-Lieve-Vrouwkerk krijgt een belangrijke functie: de klok geeft het sein aan wanneer de varen in de zoutketen mogen worden ontlasten, en wanneer ze moeten worden gedroogd.



De hoverspoort in de 18de eeuw

Tussen de Kleine Kade en de latere J.A. van de Goeskade staat tussen 1417 en 1566 een houten poort. Dat vindt het stadsbestuur een beetje riskant worden in de woelige omloop naar de Oostend, en in 1546 komt hier de stenen Hoverspoort tot stand. Het uurwerk uit de kapel verhuist naar het torentje van deze stadspoort, en dat is maar goed ook. Bij het beleg van Goos door de Geuzen in 1572 gaat alle bebouwing langs de haven in vlammen op, ook de kapel. De Hoverspoort overleefde het beleg en wordt daarna opgeknapt. Door de eeuwen heen klept het uurwerk over de haven, en wijst het met zijn ene wijzer de uren aan.



Soepus, Kleine Kade

Het aflezen van de tijd levert voor niemand problemen op: hoe ver de wijzer de vooruurbuiding is gepasseerd bepaalt de tijd. Niemand heeft een secondenwijzer nodig, wat een latere uitvinding is. Ook de Grote Kerk doet het eeuwenlang met één wijzer per wijzerplaat.

Als in het midden van de negentiende eeuw de sloepwaede door de stad raast en geen poort gespaard blijft, besluit men het spitje van de Oude Hoverspoort over te planten op het gebouw van de vroegere gebedenstamelen. Dat is in dit gebouw al lang de spijuitdeling aan omen gehuisvest, waarmaar het pand 'Soepus' heet.

Recent, begin jaren 1970, is dit pand aan de beurt voor een restauratie. De gemeente besluit het uurwerk met de originele wijzerplaat onder te brengen in het Historisch Museum De Bevelanden, waar het zich nog steeds bevindt, in primo staat en lopend.

1100

XVIII  
1418

1200

1300

1400

1500

1600

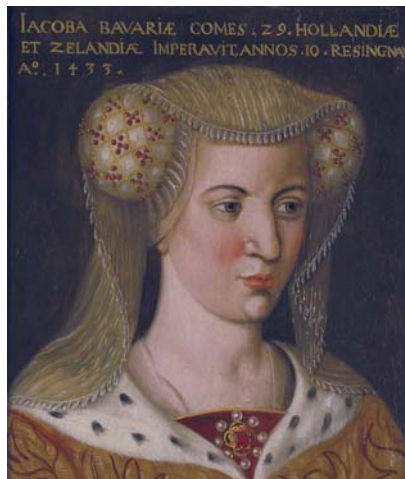
1700

1800

1900

2000

2100



Het stadsbestuur heeft niet veel vertrouwen in de gravin. In 1418 trouwt ze met haar tweede echtgenoot, Jan van Brabant. Samen bevechten ze eerst Jan van Beijeren, daarna Filips de Goede. Een burgeroorlog begint.



Jan IV van Brabant



Stadhuis 18de eeuw, door C. Prank

Voor de stadsverdediging schakelt men de ambachtsgilden in; de drie schuttersgilden, gewijd aan St. Joris, St. Sebastiaan en St. Adriaan, spelen hierbij een belangrijke rol. Het wapentuig moderniseert; na kruis- en handbogen schaft de stad kanonnen en haakbussen aan. Het stadsbestuur regelt het hele openbare leven in de stad; rechtsregels noteert men in de zogenaamde 'voorbadboeken', registers met verordeningen en terloopse aantekeningen.



Singel met stadsvaapen

Rond 1430 komen twee kloosters tot stand, een voor mannen (kruisbroeders) en een voor vrouwen (zwarte zusters). Ook een gasthuis verrijst, met een kapel en een ziekenzaal.

Ondertussen krijgen steeds meer straten in de stad een stenen wegdek. Boeren uit heel Zuid-Beveland komen met schuifjes vol koopwaar over schuitvaarten naar de stad. De weekmarkt op dinsdag, en de jaarmarkt in augustus, trekt veel volk. Ambachtslieden verenigen zich in gilden; zij manifesteren zich ook in de kerk met altaren, kerkranken en kapelaans. Goede wordt na ca. 1450 een belangrijke 'zoutstad'; schepen uit binnen- en buitenland weten de stad te vinden.

# JACOB VAN BEIJEREN

## Wankele troon

Als haar vader graaf Willem IV overlijdt gaat Jacoba op reis door Holland en Zeeland. Ook bezoekt ze Goes. Ze bevestigt dan de privileges van Goes en geeft de stad het recht om een stadsgracht te graven en een jaarmarkt te houden. Jacoba is dan 17 jaar oud en al weduwe van haar eerste man.



Goes met de gracht van 1418



Kerker in de toren van het stadhuis, 1461

Hoewel het privilege van de stadsgracht wordt verleend als de winter voor de deur staat, wacht het stadsbestuur vermoedelijk geen moment om te beginnen. De politieke toestand in Jacoba's gewesten is daarvoor te onstabiel. In het voorjaar en de zomer van 1418 gaan de graafwerkzaamheden door. De uit de vesten opgedolven grond legt men als vestdijken rond het stadscentrum. Op plaatsen waar deze te laag blijven, bouwt men later muren.



Filips van Bourgondië

Jacobica valt, na enkele spectaculaire ontwikkelingen, toch van haar troon. Aan Filips van Bourgondië moet ze in 1428 haar titels overdragen. Dan bruijt het inmiddels in Goes en maakt de stad zich op voor een welvarende vijftiende eeuw. De vroegere dorpskerk wordt een imposante stadskerk. Jan van Oostende moderniseert het kasteelje Torenburg aan de Singelstraat. Het stadhuis aan de Grote Markt, voortgekomen uit een dertiende-eeuws samenraapsel van aanbouwrijen rond de gevangentoren en de vlees- en lakenhal, wordt herbouwd in 1461.



Bladzijde uit een missaal van de Goese Kruisbroeders



Trellblad voorbadboek, 1449



Voetbaog



Krabbels van een klerk in een voorbadboek



Typische zoutkaten, hier in Zierikzee

## Sporen vanuit 1418



Boze brief van Filips de Goede aan het stadsbestuur uit 1450. De stad koopt in 1444 een strook Kloeitings grondgebied, inclusief de Voorstad. Vervolgens duurt het tot 1472 voordat de koop rond is, wat tot wetteloosheid in en rond de stad leidt. Filips spoort het stadsbestuur aan hier iets tegen te doen. Hij maakt zich boos over booswichten die 'bij dage ende bij nachte onredelicken ende oneerlicker wandren, der lude dueren oploopen, die vinsteren breken, die glazen ontwee slaen, die straten ende steygeren voir der lude dueren ende huizen breken, ende anders so vele excessen ende ombehoirliche saken doen'.

1100

XVIII  
1518

1200

1300

1400

1500

1600

1700

1800

1900

2000

2100



Een van de altaarvleugels, voorstellende de Mannaregen, ca. 1510-1520

De Beeldenstorm van 1566 gaat aan Goes voorbij; het stadsbestuur en de baljuw houden de deuren van de kerk gesloten. Enkele jaren later vluchten veel hervormden weg uit vrees voor bestraffing door landvoogd Alva, die Margaretha van Oostenrijk opvolgt.

In de zestiende eeuw groeit de zoutindustrie aan de haven tot 'big business'. De welvaart in Goes is ervan afhankelijk, veel meer dan van de weekmarkt en de scheepvaart op andere steden en landen. Wel is de industrie brandgevaarlijk: zoekten vliegen gemakkelijk in brand. In 1554 gaat een kwart van de stad in vlammen op als er weer eens een keet afbrandt. Huizen krijgen daarna steeds meer stenen daken of muren. Het kruisbroederklooster, ook in puin, wordt maar deels herbouwd.

Steengoed schoen, ca. 1518



Aan de stouwmoude actie van Mondragon in 1572 wijdt de tekenaar Pietro le Poivre rond 1600 een tekening



Landvoogdes Margaretha van Oostenrijk, 1559-1567



Landvoogd Alva, 1567-1573



Twee van de schuttershoven



Karel V, beeldje uit stadhuus

Een executie wegens ketterij, 1525

## MAARTEN LUTHER

### Omwenteling

De hervorming begint officieel met het optreden van Maarten Luther in 1517. Hij spijkt dan zijn 95 leerstellingen tegen de aflaatverkoop in de roomse kerken aan de kerkdeur in Wittenberg (D.). Het nieuws over zijn revolutionaire inzichten op godsdienstig gebied heeft havenstad Goes zeker bereikt in 1518.

De nieuwe ideeën beginnen vanaf ongeveer 1540 navolging te krijgen in de stad. Onder Karel V is de bestraffing dan nog vrij mild. Er is nog geen inquisitie actief. In de jaren 1540 verbant de rechtbank een schoolmeester en een kruisbroeder uit de stad omdat ze afwijkende godsdienstige ideeën en verboden boeken hebben. Voor zover bekend wordt één ketter ter dood gebracht in Goes: Jan Janszoon Grendel sterft in 1563 op een brandstapel op de Grote Markt. In de jaren 1560 zijn alleen individuele dopers en calvinisten actief in de stad.



Portret van Maarten Luther



Hervormden lezend in een verboden boek, Karel Ooms, 1876

Vijf jaar later verklaart Goes zich voor de Prins van Oranje, waarna in 1578 alsnog een verlate beeldenstorm door de kerk waait; van het hoofdaltaar blijven twee vleugels gespaard. De middeleeuwse kerk is sindsdien het hervormd bedehuis. De rooms-katholieke parochie gaat voor eeuwen ondergronds.

De hervorming betekent het einde van het kruisbroederklooster en het zwarte zusterconvent. Hun gebouwen vervallen aan de stad, en krijgen andere bestemmingen. Dat van de kruisbroeders wordt een school. Op het kloosterterrein komt de Beestenmarkt tot stand; de nieuwe straat die vanaf deze markt naar het noorden loopt is de Nieuwstraat.



'sHeer Hendrikskinderepoort in 1839, G. Braam



Goes met de voltooide vestingwerken in 1650, J. Reynouten

## Sporen vanuit 1518



Het is altijd prijs bij graafwerk rond de kerk. In 2008 komt de fundering van de kerkhofmuur tevoorschijn en veel botten van mensen. Het kerkhof is in gebruik geweest van de 12de eeuw tot 1830.

1100

# XVIII

## 1618

1200

1300

1400

1500

1600

1700

1800

1900

2000

2100



De brand van 1618 op een raam uit 1620; nu verdwenen

Links: Dood van  
Gillis van der  
Nisse, 1657



Rechts: Arrestatie  
van een  
burgemeester,  
1692.



In een deel van het lege klooster aan de Singelstraat vestigt de stad vanaf 1627 een stadsweeshuis en in de voormalige kloosterkerk wordt de hervormde Waalse kerk ondergebracht. Ook de kapel van het gasthuis wordt in gebruik genomen als hervormde kerk. In 1655 bouwt de stad het Manhuis, aanvankelijk een tehuis voor gefortuneerde ouderen, later meer voor schamele bejaarden. De katholieken verbouwen stiekem een groot woonhuis aan de Singelstraat van de kunstschilder Eversdijck tot schuilkerk.



Widderachten: de Waalse kerk gezien v.a. Slot Oostende, begin 19de eeuw

Binnen het stadsbestuur lopen de spanningen tussen de burgemeesters en schepenen enerzijds en de baljuw anderzijds regelmatig hoog op. Herhaaldelijk loopt dit uit op relletjes, waarbij in 1657 zelfs enkele doden vallen onder wie Gillis van der Nisse. Ook in 1672, het Rampjaar, stormt het in de stad als de schuttersgilden medezeggenschap in het stadsbestuur eisen.

In 1692 escaleren de spanningen tussen partijen dermate, dat koning-stadhouder Willem III zijn troepen de stad twee weken laat belegeren. Daarop wordt het oude stadsbestuur verbannen. Na het overlijden van Oranje keren de oude burgemeesters en schepenen weer terug in het stadhuis.



Ouderen en de wapens van Goes en Borsele, poortje Manhuis



Weeskinderen en het provinciewapen, poortje weeshuisplein



Willem III en de Zeeuwse steden, met wapens van hoge functionarissen, uit Smalleganges Chronyk

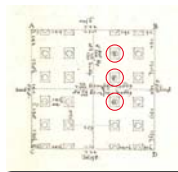
## KERKBRAND

### Begin van de Gouden Eeuw

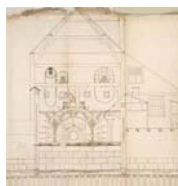
De brand die de Maria Magdalenakerk in 1618 teistert, treft vooral het schip. Het bouwen van een stenen gewelf was hier in de middeleeuwen achterwege gebleven. Eenmaal in brand is het houten plafond reddeloos verloren.



Gemetseld plafond in het Koor van de kerk



Plattegrond met drie verzakte pilaren, 1619



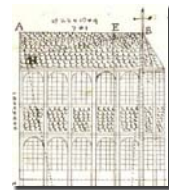
Herbouw watermolen, 1640



Haven met schansen, eind 17de eeuw

De brand ontstaat door onvoorzichtigheid bij loodgieterswerk op het dak. Andere delen van de kerk die wel over een stenen gewelf beschikken lopen minder schade op. De brand vindt nog niet plaats tijdens het Twaalfjarig Bestand. Dit biedt de mogelijkheid om kundige bouwlieden uit Antwerpen naar Goes te halen, die in Goes toch al met stadspoorten en schuttershoven bezig zijn.

De herbouw van de kerk, eerste steen op 9 april 1619, ondervindt vertraging als enkele pilaren dreigen weg te zakken. De Goese wiskundige Cornelis Franssen Eversdijck buigt zich over het probleem. De oorzaak is het verhogen van het schip, waardoor er meer druk op de pilaren komt te rusten. In de brand is ook het middeleeuwse kerkorgel verloren gegaan. Na 1640 bouwt men een kolossaal nieuw orgel in het koor.



Oostelijk deel van de kerk, 1619

Hoewel vergevorderd is de modernisering van de stadsverdediging nog niet voltooid. Na afloop van het bestand in 1621 komt de oorlog weer dichterbij; er wordt tot 1635 verder gebouwd naar nieuwe adviezen van ingenieur David van Orlens. De vesting wordt gelukkig niet meer op de proef gesteld door de vijand. Meteen na de Vrede van Münster beplant men de wallen met bomen en struiken; op de hoogste punten bouwen ondernemers windmolens. De getijdenwatermolen wordt in 1640 compleet vernieuwd. In 1651 besluit het stadsbestuur om de havenbegang te kanaliseren; zoutkelen en meestoven worden verplaatst. We zitten dan midden in de Gouden Eeuw.



Bord, ca. 1618



De Nieuwe Havenpoort uit 1635



Schuttersstuk van het St. Sebastiaansgilde, 1665, collectie Historisch Museum De Bevelanden

Aan het einde van zijn leven keert de Goese schrijver/uitgever Matheus Smallegange terug naar zijn vaderstad. Beroemd is hij wegens zijn Chronyk van Zeeland, uitgegeven in Middelburg in 1696. In kommervele omstandigheden overlijdt hij in 1710 in zijn ksthuis aan de Ganzepoortstraat. Zijn huisbaas, een stoeldraaier, maakt zijn doodskist.



Willem III

Door de behoorlijk gespreide welvaart ondergaan veel huizen geleidelijk aan een metamorfose: oude trapgevels worden vervangen door modernere fronten. Bij Slot Oostende is het omgekeerde het geval: de nieuwe eigenaren verwaarlozen het onderhoud, zodat het pand in verval raakt.



De Grote Markt uit Smalleganges Chronyk, met de Grote Kerk

## Sporen vanuit 1618



Bij graafwerk in het noordwesten van het centrum komt begin jaren 1970 het rondel, een oud verdedigingswerk, tevoorschijn. Na reconstructie maakt het deel uit van het stadsvernieuwingsplan Nivo's (Smallegangesbuurt). In 1981 komt hier de oude stadsmuur tevoorschijn, nu Bastion genoemd.

1100

# XVIII

1718

1200

1300

1400

1500



Voorbeeld van een notaris, hier W. Kohné te Haarlem met zijn knecht, 1787

## BOUDEWIJN LANDSCHOT

### Van rust naar revolutie

De achttiende eeuw gaat ook in Goes betrekkelijk rustig voorbij. In 1718 doet een nieuwe notaris examen: Boudewijn Landschot krijgt toelating om in Goes notaris te worden.

*Boudewijn Landschot, 1718*



Stadhouder Willem V bezoekt de Zeeuwse Staten, 1785

Hij past in een traditie die al in de late middeleeuwen begint. Als enige stad op het eiland herbergt Goes steeds een handjevol notarissen. Zij doen goede zaken met de wekelijkse aanloop van Bevelandse dorpsbewoners. Voor de meest uiteenlopende zaken bezoeken mensen de notaris. Notarisakten zijn nodig voor allerlei rechterlijke procedures. Het ambt komt voort uit de functie van 'publiek schrijver', dat al in de Romeinse tijd bestaat. Vanaf 1531 bewaren notarissen afschriften van hun akten. Goes bezit het oudste notarisarchiefje van Zeeland: van notaris Cornelis Janszoon Mels bleven akten bewaard van de jaren 1562-1564.

1600



Lijken van het orgel in de Grote Kerk, 1711



Boudewijn Landschot ontvangt na zijn examen zijn benoeming door de Staten van Zeeland. De stad Goes beveelt hem aan, en hij wordt korte tijd later door het Hof van Holland tot het ambt toegelaten. Hij werkt van 1718-1755 als notaris in Goes. Ondanks zijn lange werktijd blijven er slechts drie afzonderlijke inventarisnummers met akten van hem bewaard.

In de Grote of Maria Magdalenenkerk komt versiering van het orgel een weelderige overkapping en beschilderde luiken (Abraham Busschop, 1711), een koperen lessenaar, en tientallen rouwborden aan de muren. Met de komst van de Fransen verdwijnen deze borden met familiewapens uit het kerkinterieur en op de grafzerken worden de wapens afgehaakt.



Y. van Hamelsveld, predikant te Goes van 1777-1779



1700



Bord, 1718

De meeste beroepen in de stad zijn verenigd in gilden. Deze bieden bescherming en zekerheid aan de leden, maar belemmeren ook de ontwikkelingen. Pas in 1798 heft men ze overal op, tegelijk met de schuttersgilden. Het stadhuis ondergaat in de jaren 1770-1777 een metamorfose. Werkeloosheid probeert men in 1771 met een spinfabriek te bestrijden. Een zeeoorlog met Engeland van 1780 tot 1784 doet de handel geen goed.

1800

1900

2000

2100

Schuttersij van het voetboogilde, 1741



Uitzicht vanuit de haven op de stad, ca. 1790



Reglement op de Spinnfabriek, 1771



Naamwyzers uit 1793

Stadswapen voor drukwerk van de stad, hier in 1716



De Bataafse omwenteling werpt zijn schaduwen vooruit, als in 1787 de Prinsgezinden in Goes de huizen van de patriotten plunderen tijdens het zogenaamde Gruwzaam Oproer. In 1795 vormt de Republiek geen partij voor de revolutionaire Franse legers; ook hier breekt de vrijheid door, die in de praktijk nogal tegenvalt. Door de goede wegverbindingen tussen de Bevelandse dorpen en Goes blijft de regionale weekmarkt van betekenis. De Zeeuwse klederdracht van de boerenbevolking wordt steeds rijker.



Mevrouw Mispelblom, binnenmoeder van het Gasthuis, ca. 1770



Welgestelde boeren, ca. 1795

"Gruwzaam oproer" tussen prinsgezinden en patriotten in 1787

Ondertussen heeft Goes te maken met het verder verzanden van de haven en de Oosterschelde ten noorden hiervan. Al rond 1730 is hier een polderterp als een eiland ontstaan: de Oost-Bevelandpolder. Op de noordoostelijke hoek van deze polder bouwt men rond 1800 een kustlicht. In 1809 komt dit polderterp binnen de Wilhelminapolder te liggen, die aanvankelijk Lodewijkspolder naar koning Lodewijk Napoleon (1806-1810) heet. Nederland krijgt een moderne Franse administratie, helemaal als het later onderdeel wordt van het Franse keizerrijk (1810-1813). De burgerlijke stand wordt ingevoerd en daaraan gekoppeld de dienstdienst. Veel soldaten, ook uit Zeeland en Goes, sneuvelen bij de veroveringstochten en oorlogen van de Franse keizer. De Goessche Courant wordt na een valse start in 1795 opnieuw begonnen in 1813. Onder Willem I ontstaat in 1815 het koninkrijk Nederland, voorlopig inclusief België.



Treffen tussen twee Engelse en twee Nederlandse schepen, 1781

## Sporen vanuit 1718



Even afgezien van de gevels, de muziek uit 1868 en de kledingmode, is het beeld van de dinsdagmarkt al eeuwenlang hetzelfde. Deze afbeelding zou in 1418, 1718 of 2018 gemaakt kunnen zijn; het is ca. 1918.

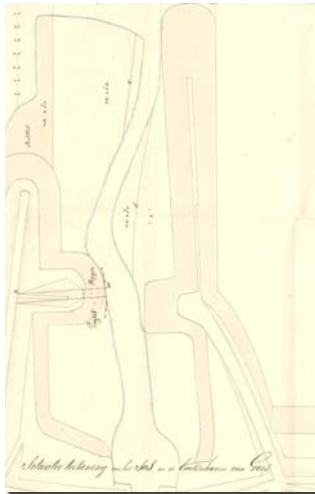
# XVIII

## 1818



*Naerebout*  
Frans Naerebout

Steiger voor  
stoomboten  
in de  
buitenhaven,  
1853



'sHeer  
Hendriksinderen-  
barrière  
met telegraaf-  
kantoor



Zeeuwse  
landarbeider



Station en stoomtrein op spoortraject in 1868

Met dammen raken delen van Zeeland met elkaar verbonden; waar dat niet mogelijk is, zorgen veerboten voor communicatie. Grote oceaanreizen maken de ticketprijzen steeds goedkoper, zodat voor velen emigratie mogelijk wordt. Het onderwijs wordt beter en de welvaart neemt langzaam aan toe. De klederdracht krijgt zijn rijkste uitgroei, om daarna te verstarren. Nauwelijks zichtbaar maar toch van grote betekenis wordt communicatie via de 'draad'. Rond 1855 wordt Goes op het telegraafnet aangesloten en start er in de Goessche Courant een rubriek: 'Laatste en telegraphische berichten'. Tientallen jaren later komt daar de telefoon bij. Durfals wagen zich op de eerste fietsen; aan het einde van de negentiende eeuw verschijnt de 'zelfrijdende koets', de automobiel, op de primitieve wegen. Voor de meesten is een dergelijk vervoermiddel nog toekomstmuziek.

## FRANS NAEREBOUT

### Vaart der volkeren

Als Naerebout in 1818 op 29 augustus in Kattendijke overlijdt, neemt men ook enigszins afscheid van de achttiende eeuw.



Kustlicht, de werkplek  
van Naerebout

Nederland beleeft vervolgens een kleine anderhalve eeuw vrrede, tot 1940. De jonge Frans vergaart zijn roem als zeeloods en redder van schipbreukelingen op Walcheren, samen met zijn broers. Vereerders schrijven een loonstuk over de broers Naerebout. Bijna aan de bedelstaf moet Frans, als man op leeftijd (59 jaar), vanaf 1807 genoegen nemen met een baantje als bediener van het kustlicht van de Oost-Bevelandpolder. Hij is getuige van de grote overstroming van 1808, en van de totstandkoming van de Wilhelminapolder in 1809. Dan maakt hij in datzelfde jaar ook nog de landing van een Engelse legermacht bij Kattendijke mee, en vier jaar daarna een herhaling hiervan als de Franse bezetters definitief worden verdreven (1813).

Art. 7. De Sij en Hooftmeester zal worden zijn van een goed, redelijk en onbeperkt gedrag, sloos, rechtvaardig en behoorlijk gereed tot de waarneming van zine bediening, welke hij dreedt vijtig, gediensig en behoorzaam zal moeten te wete gaan en telet met behoeftendheid behandelen.

Art. 8. Hij zal sloos, en vooral bij storm, weening weder en andere ongelegendheden, sliden evenwel bij nacht als dag, een wakend oog houden, zorgvuldig toezien en gelukke maatregelen nemen tot voorwoning en herstel van alle rampen en ongelukken. — vooral zorgen, dat door toedoen van hem of de zijne, de Sijla niet belemmerd worde, en tot dat einde, te het behoeftendheid van de Sijla, met de overneemstigheid en behoudzaamheid, te werk gaan; ook zal hij alle de Sijla werken, voor een ver gins directe Sijla, op het nauwkeurigste bewaken.



Ondertussen is hij door de stad Goes tot haven- en sasmeester van de nieuwe sluis in het nieuwe kanaal door de Wilhelminapolder benoemd, voorlopig een loze functie omdat de sluis niet werkt; het stadsbestuur vindt dan ook dat hem geen salaris toekomt. Gelukkig zijn er weldoeners, zoals polderdirecteur Van den Bosch en de leden van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, die met hem begaan zijn. Zo krijgt Naerebout kort voor zijn overlijden enig eerbetoon, een onderscheiding en een uitkering. Van zijn begrafenis in de Grote Kerk maken de leden van 't Nut een heel spektakel: behalve een bescheiden grafzerkje krijgt hij een grote gedenksteen.

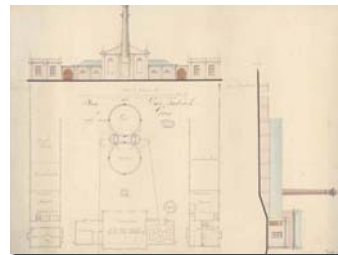


Kelk, ca. 1818

De inpoldering en de aanleg van het kanaal zijn de eerste in een reeks moderne ontwikkelingen, die de negentiende eeuw kenmerkt. Geleidelijk aan treedt in de hele maatschappij een versnelling en een schaalvergroting op met voor nieuwe generaties ongedachte mogelijkheden. Nog veel meer kanalen komen tot stand (Terneuzen-Gent, Hansweert-Wemeldinge, Veere-Vlissingen), en het aantal nieuwe inpolderingen is niet bij te houden. Rookwolken op het water, en roetpluimen op het land duiden op de opmars van stoomschepen en -treinen. Ook in de landbouw doet de stoommachine zijn intrede.



Zegel op een brief van  
Van den Bosch



Gasfabriek,  
1860

## Sporen vanuit 1818



Restant van de oude sluis aan het Goese Sas. Sinds 2005 staat deze steen een eindje verderop, op de pier rechts op de foto, als gedenksteen voor Frans Naerebout. De inscriptie is een regel uit het Zeeuws volkslied: 'Dat immer hoog in eere houdt den onverschrokken Naerebout'.

1100

1200

1300

1400

1500

1600

1700

1800

1900

2000

2100

# XVIII

1918



Engels vliegtuig in 1918

In de skyline verandert nog van alles. De watertoren verrijst in 1913, in 1929 de Westerkerk. Diverse fabrieksschoorstenen priemen jarenlang de lucht in, om vervolgens weer te verdwijnen. De komst van de waterleiding en het elektrisch verandert het huishouden, radio- en grammofoonmuziek klinkt op. Het ziekenhuis aan de Oostwal breidt in 1927 uit. Dan is het rooms-katholieke hospitaal St. Joanna ook al gereed. Veel later kun je terecht in het Admiraal De Ruyter Ziekenhuis.

Het uitgaansleven in de stad krijgt begin jaren 1920 een impuls met enkele bioscopen, waarvan die bij Slot Oostende de grootste is. Deze heet later dan ook Grand Theater.



Briefkaart van een tewelgestelde Goosenaar tijdens de Tweede Wereldoorlog



Inval Nazi-Duitsland, 1940



Bevrijding Goos 1944

Fruitcorso met fruitfee, ca. 1965



Wervende folder, 1950



Boek over de Watersnoodramp



Stalen karkas van Theater de Mythe

## 'VOORGOED VREDE'

### Vallen en opstaan

Met de wapenstilstand van 1918 lijkt dit de eeuw van de vrede te worden.



Aanvankelijk heerst in 1918 de angst voor revolutie: zie Rusland. De regering probeert de orde te bewaren.

'Volk van Nederland, gij hebt uwe positie zelf in handen!' Goes gaat zich ontwikkelen in zowel oostelijke als westelijke richting. Ook komt er een nieuwe verkeersweg, waarvoor het plantsoen aan de Westwal, een 'heerlijk stuk natuurschoon', op de schop gaat. Het aantal fietsen groeit sterk, dat van de auto's geleidelijker. Deze gaan profiteren van de nieuwe rijksweg op Zuid-Beveland die in de jaren '30 tot stand komt. Aan de Kloetingse kant wordt de Patijnweg aangelegd, die via de



Van de Spiegelstraat aansluit op de nieuwe Middelburgsestraat.



In 1930 komt abonnementsradio van de grond



Leerlingen Goese lyceum, 1923



Kraamvrouwen in 't Goeshuis, ca. 1930



Flitsend imago energiemacht-schappij, 1920

Goes groeit langzaam aan door tot aan de grens met de gemeente Kloetinge; grenswijzigingen bieden voorlopig weer ruimte. De spoorlijn markeert de grens van de bebouwing. In de crisisjaren '30 komt de zijhaven gereed. De draaibrug over de haven wordt vervangen in 1938 door een betonnen, vast rijdek. De kaden liggen er vervolgens nutteloos bij, en bijna wordt de haven gedempt. Op ontspanningsgebied is er voor elk wat wils, vaak ook volgens de verzuijing. Buiten dit vertrouwde kader komt de 'volkse' beweging van de NSB op in de jaren '30, die in Goes nogal wat aanhangers krijgt.



Folkveedag in 1963

Westwal, in 1968



Zowel in 1940 als in 1944 bevindt de stad zich in relatieve luwte; elders in Zeeland wordt zwaar gevochten. De bevolking draagt ook hier het juk van de bezetting. De Canadese bevrijders worden in oktober 1944 als helden ingehaald; tijd om wonden te likken en 'foute' landgenoten te interneren.

Met Amerikaanse hulp (Marshall-plan) komt de economie en indirect ook het verenigingsleven weer op gang. Het wereldbeeld wordt overzichtelijk, maar wel dreigend: de Koude Oorlog. Goes krijgt een tv-toren (1957) en antennes op het dak. Aardgas wordt de energiebron voor cv en fornuizen. In de jaren '60 komen nieuwe wijken zoals ten zuiden van het spoor, met enkele torenflats, en in de Goese Polder tot stand. Na een gemeentelijke herindeling staat niets een verdere groei van de gemeente in de weg; de wijk Noordhoek, het Goese Meer en later nog Manneke verrijzen. De bedrijventerreinen in de Poel lopen vol. Oude straten in het centrum ondergaan een restauratie (St. Jacobstraat) of krijgen een nieuwe invulling (Matthaus Smallegangsbuurt). Na 2000 transformeert men het industriegebied aan de haven tot woonwijk; de bankencrisis van 2007 zorgt voor stagnatie maar niet voor afstel. Tervijl de wereldpolitiek in 2018 wordt opgeschud, het klimaat verandert en de aardgaswinning versneld wordt afgebouwd, strooit het carillon in de kerktoeren onverstoortbaar zijn klanken uit over de stad.



Demonstratie tegen de Vietnamoorlog, 1968



Racoon op het podium in Goes

## Sporen vanuit 1918



De Watersnoodramp van 1953 zorgt voor veel leed en schade.

Met de Deltawerken krijgt de veiligheid voorrang; pas later komt meer aandacht voor de natuur en de economie. In grote delen van Zeeland verandert de infrastructuur ingrijpend.

# XVIII

## 2018

### ERFGOED

Wat is volgens u  
het nieuwe erfgoed in 2018?

Moeilijk voor te stellen, maar wat  
is over honderd jaar, in 2118,  
het erfgoed?

Bijvoorbeeld: Welke nieuwe  
gebouwen staan er over een eeuw  
nog? Wordt er over honderd  
jaar op dezelfde manier als nu  
gebouwd?



Een greep uit de bouw-  
projecten die de laatste  
jaren in Goes tot stand  
kwamen. Voor ons een  
vertrouwd en eigen-  
tijds beeld. Hoe zullen  
de mensen hier over  
honderd jaar tegenaan  
kijken?



### Sporen vanuit 2018



In 2018 zijn er weer kunstwerken in de serie Mural Goes  
bijgekomen. In augustus zag dit werk van Telmo Miel in de  
Kastanjestraat het levenslicht. Mural Goes is een project van  
de Culturele Raad Goes.